Šola Prenove

Prenove, zgodbe o hišah

Evropska komisija je leto 2018 razglasila za evropsko leto kulturne dediščine ter ob tem zapisala, da ideali, načela in vrednote, ki so del evropske kulturne dediščine, ustvarjajo skupni vir spomina, razumevanja, identitete, dialoga, kohezije in ustvarjalnosti za Evropo. Kulturna dediščina je za evropsko družbo bistvenega pomena s kulturnega, okoljskega, družbenega in gospodarskega vidika. Državne in lokalne oblasti pa je ob tem tudi spodbudila k prizadevanju za varstvo, ponovno uporabo, vrednotenje in promocijo kulturne dediščine Evrope.

Razvojno varovanje stavbne dediščina, povezano z urejanjem človekovega bivalnega okolja, je prastara dejavnost zaščite, popravljanja, obnavljanja in preoblikovanja obstoječega. Ne glede na zahtevnost in obseg prenove, od preproste utrditve do zahtevne prilagoditve celote novi uporabnosti, je neizogibno vpletanje novega. V praksi so uspešni primeri pokazali, da se lahko stari hiši življenje podaljša le z ukrepi, ki so v času prenove sicer sodobni, a potrebni in jih sprejema tudi konservatorska stroka.

Partnerji Šole Prenove smo v prazničnem letu evropske kulturne dediščine dodali svoj prispevek k razvojnemu ohranjanju slovenske arhitekturne dediščine. Zavedamo se, da se z vsako kakovostno prenovo hiše krepijo prizadevanja, povezana z razvojnim varovanjem velikega dela splošne nacionalne kulturne dediščine in prizadevanja, povezana z ohranjanjem pestrosti slovenskega ozemlja.

Pred nami je monografija PRENOVE, ZGODBE O HIŠAH, kjer je predstavljenih 17 uspešno in kakovostno prenovljenih hiš, objektov kulture dediščine iz različnih okolij, mest in krajev Slovenije. Vendar pa te monografije ne bi bilo brez zavzetih, predanih in odgovornih lastnikov hiš, kajti prav lastniki so prvi in najpomembnejši skrbniki narodovega bogastva, ki ga predstavlja tudi kulturna dediščina.

Zato iskrena zahvala tem in še vsem drugim lastnikom kulturnih spomenikov in objektov kulturne dediščine v Sloveniji, ki imajo svoje “stare hiše” preprosto radi, zanje skrbijo in jim vlivajo novo življenje za prihodnja stoletja, kajti kot je zapisal Juhani Pallasmaa: »Stavbe in mesta nam omogočajo, da lahko strukturiramo, razumemo in se spominjamo brezobličnega toka realnosti in na koncu koncev prepoznamo sami sebe in se spomnimo, kdo smo.« (Pallasmaa, Juhani: Oči kože, 2007: str 118)

Mateja Hafner Dolenc,
Združenje zgodovinskih mest Slovenije

PRENOVE, ZGODBE O HIŠAH
Šola prenove
2018

Izdalo: Združenje zgodovinskih mest Slovenije v okviru projekta Šola Prenove, zanj Mateja Hafner Dolenc
Uredila: dr. Živa Deu
Avtorice besedil: dr. Živa Deu, Mateja Kavčič, Damjana Pediček Terseglav, Anja Planišček
Avtorji fotografij: Marta Bensa, Sandro di Carlo Darsa, dr. Živa Deu, Matjaž Deu, Ivan Furlan, Tomo Jeseničnik, Mateja Kavčič, Mira Ličen Krmpotić, Damjana Pediček Terseglav, Anja Planišček, Pier Paolo Sonoli, Luka Vidic in Viktor Žigon
Lektorirala: Mateja Feltrin Novljan
Oblikovanje: Tina Potočnik
Naklada: 500 izvodov

Škofja Loka, 2018

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

728.3(497.4)
728.6(497.4)

PRENOVE, zgodbe o hišah : šola prenove / [uredila Živa Deu ; avtorice besedil Živa Deu ... [et al.] ; avtorji fotografij Marta Bensa ... et al.]. - [Škofja Loka] : Združenje zgodovinskih mest Slovenije, 2018

ISBN 978-961-94608-0-1

1. Deu, Živa
298218240

Kazalo

Racionalna in zdrava hiša v Kozani 06
Prenovljeno kraško domačijo bogatijo domislice in izzumi 10
Odlično obnovljene stavbne podrobnosti 14
Odločitev za prenovo ni bila lahka 18
Očem odstrta stara mojstrstva 22
Toplina doma v Vrbanovi domačiji 26
Slikovita fasada hotela Linhart 30
Muzej s starodobno železolivarsko delavnico 34
Idrija, pojem rudniške tradicije in rudnega bogastva 38
V idrijski rudarski hiši diši po dimu iz črne kuhinje 42
Brumnova klet - zrcalo preteklega časa 46
S slamo krita Vidičeva “cimprača” 50
Kraška domačija z avtentično notranjščino 54
Hiša s patino za ustvarjalno družino Stepančič 58
Prenova, cenejša od novogradnje 62
V Gočah se zavedajo vrednot dediščine 66
Prenova vrača dostojanstvo 70

Racionalna in zdrava hiša v Kozani

Kraj: **Kozana v Goriških Brdih**

Lastniki: **Zdenka Truden s sestrama Klaro in Zvonko in arhitekt Mitja Žaga**

Leto gradnje: **postopen razvoj, ki je bil zaključen konec 19. stoletja**

Leto prenove: **od 2003 do 2017**

Arhitekt: **Mitja Žagar**

Zgoščeno podobo Kozane, ki se razprostira na slemenski izravnavi gričevnatih Goriških Brd, ustvarjajo eno- in dvonadstropne kamnite stavbe, ki so med seboj zvezane v ozke in dolge, različno zalomljene nize. Med s korčnimi strehami pokritimi stavbnimi nizi, ne ravnih ploskev in ne ostrih robov, je tudi imenitna in dediščinsko vredna kmečka domačija. Na ostalinah samostanske arhitekture iz 16. stoletja se je razvila z dodajanjem novega, tako kot je to v določenem času narekoval razvoj kmečke kulture bivanja. Sedanji lastniki so prazno, zapuščeno in deloma že porušeno domačijo kupili, ker so jih ruševine skrivnostne, čudovite in bogate kamnite arhitekture, ki je vzvišeno oznanjala, da je močno ukoreninjena v prostor, ki mu pripada, preprosto očarala s ciljem novega, drugačnega življenja v tej mili in od prometnih tokov oddaljeni pokrajini.

Vsa popravila, rekonstrukcije in z novo dejavnostjo povezane novosti so bile izpeljane z upoštevanjem starih vedenj, ob uporabi avtohtonih gradiv in razvitih tehnik gradnje. Arhitekt pove in se pri tem hudomušno nasmeje, da je prav zaradi tega stavba, ki ni dodatno toplotno izolirana, energetsko varčna in zdrava. Uporabljena avtohtona gradiva: kamen, les in glina so z vidika varstva okolja ocenjena z najvišjo možno oceno in so dokazano zdrava, kar pomeni, da je bivanje v teh stavbah prijetno in zdravo. Debeli kamniti zidovi, ravno

Pogled na zapuščeno domačijo pred prenovo, z vidnimi poškodbami časa. Neizbežna usoda praznih in zapuščenih stavb.

Arhitekturna podoba samostana redovnic iz Čedada je bila v 19. stoletju prekrita s prezidavami in prilagoditvami arhitekture kmečkemu načinu življenja in dela. Tedaj oblikovani detajli so z zadnjo prenovo v prostore, namenjene turizmu, ponovno zaživeli.

prav velike in usmerjene okenske odprtine, dolgi napušči na najbolj osončeni strani, naoknice, latniki in pergole so namreč več kot odlična zaščita pred neljubimi vremenskimi vplivi. Izboljšali so le toplotno prevodnost steklenih površin. V po vzoru starega izdelanem novem stavbnem pohištvu so enoslojno zasteklitev nadomestili z večslojno.

Čeprav so se izkušeni novi lastniki zavedali, da pot prenove razgibanega, močno poškodovanega in spomeniško zaščitenega kompleksa ne bo kratka in ne lahka, danes, ko so dela praktično zaključena, povedo, da jih je do cilja pripeljala le močna in skupna volja. Ob vseh obsežnih in raznolikih gradbenih delih so jih še posebej utrudili pravno upravni postopki, ki so bili ob več lastnikih, raztresenih po svetu, še posebej zapleteni in dolgotrajni.

Uspeli so. Prenovljena arhitektura z ohranjeno razgibanostjo in drugimi stavbnimi podrobnostmi razkriva arhitekturno moč preteklosti, ki je nevidno povezana s sedanjostjo. Nov čas, enaindvajseto stoletje, se namreč v arhitekturi celote kaže v subtilnih, komaj vidnih spremembah zunanjosti, v sodobni izvedbi nekaterih tehničnih podrobnosti in v novi opremi notranjosti, ki je domišljeno prilagojena turistični dejavnosti. V največjem, vzdolžnem nizu, so novi lastniki uredili apartmaje in sobe za goste (»garni« hotel), eden od obeh samostojno stoječih objektov pa je ohranil izvirno stanovanjsko namembnost.

Avtorica teksta: Živa Deu
Avtor fotografij: Viktor Žigon

Kamnite stopnice. Vtis, da gre za rekonstrukcijo, je napačen, izdelane so po zamisli arhitekta. Izvedba v domačem kamnu (apnenec je iz kamnoloma Povir, lehnjak pa iz kamnoloma Puče) in uporabljena stara tehnika zidave pa jih odlično pripenjata v prostor stare domačije.

V postopno razviti domačiji je izpostavljen dolg, pravokotno na cesto usmerjen stavbni niz, ki skupaj z enako postavljenim sesednjim gospodarskim objektom in še dvema samostojno stoječima stavbnima oklepa veliko notranje dvorišče.

Prenovljena kmečka domačija je lepa prav zaradi ohranjenih ostalin in razkritih odkruškov, ki nas vežejo z neznano in zato toliko bolj čarobno preteklostjo, razburi vse čute, zato teče novo življenje v njih poživljajoče in zdravo. Starega pohištva je malo. Kot akcent novemu je domišljeno razporejeno po vseh prostorih.

Prenovljeno kraško domačijo bogatijo sveže domislice in majhni izumi

Kraj: **Ivanji Grad na Krasu**

Lastnik: **družina Arandjelović**

Leto gradnje: **postopen razvoj, ki je bil zaključen konec 19.stoletja**

Leto prenove: **od 2004 do 2012**

Arhitekt: **Branko Arandjelović**

Izvajalec: **gradbeništvo ŠTOLFA, Ivanji Grad**

Domačija v strnjenem naselbinskem jedru Ivanjega Gradu, vas leži nedaleč od bolj poznanega Komna, je današnjo zaprto obliko z velikim notranjim dvoriščem dobila s postopnim razvojem, z dograjevanjem kamnitih enot po robu zazidljivega zemljišča. Najstarejša enota je stara vsaj štiristo let. Mogočna kmetija je z odhodom mladih, ki so stopili na nove poti življenja v mestih, izgubila svojo moč. Domačijo, z močnimi sledovi slabega vzdrževanja, je najprej kupil režiser Boris Kobal, od njega pa družina Arandjelović, ki se je po dolgih letih življenja v Caracasu vračala v Evropo. Navdušeni nad pokrajino in prelepo staro domačijo so se odločili, da si v njej uredijo dom in oživijo tudi zapuščene obdelovalne površine.

Med klepetom pod latnikom, ki je izdelan iz vegastih vej, najdenih po kraških goličavah, je lastnik in arhitekt Branko Arandjelović večkrat poudaril, da je pred izdelavo načrta prenove veliko časa posvetil študiju kraškega prostora in stare arhitekture, ki je tehnično dovršena, uporabna in lepa in je, kar se ga je še posebej dotaknilo, v vseh podrobnostih izvrstno prilagojena prostorskim danostim. Prepričan je, da so osvojena vedenja o pokrajini in stavbarstvu potrebna osnova za izvirne in stari, identitetni stavbi prilagojene posege, s katerimi se odpravijo ugotovljene pomanjkljivosti in ohranjajo kakovosti. »Moje ustvarjalno delo, združeno s popravili in ozdravitvami

Velika kuhinja s kamnitimi in masivnimi lesenimi delovnimi površinami, ki so po višini prilagojene posameznim delovnim opravilom, veže dediščino s časom, ko je na velikem ognjišču, izpahnjenem iz gradbene linije objekta, še prasketal ogenj.

obstoječega in dodajanjem novega, je temeljilo tudi na spoznanju, da se lepota kraških hiš ne vsiljuje z bahavo pozornostjo, ampak se odkriva v številnih majhnih, a zato nič manj navdihujočih različicah,« je prisrčno pojasnil. Med domišljeno povezanimi prostori, ki jih določajo tlaki iz naravnih gradiv, stare lesene stropne konstrukcije in z apnenimi ometi zaščitene kamnite stene, se spleta stara in nova oprema z izvirnimi dopolnitvami, ki jih je po svoji zamisli izdelal arhitekt kar sam.

Čeprav je star niz stanovanjskih in gospodarskih prostorov z nekaj preboji preurejen v novo, sodobnemu načina življenja in dela prilagojeno enoto, je izvirnost stavbnih ovojev – kamnitih zidov, izdelanih iz za kraško arhitekturo značilno obdelanih in v zid zloženih kamnov, ki mestoma prosevajo skozi tenek zaščitni sloj ometa – v celoti ohranjena. Tanke omete, okolje gradnje namreč zaznamuje malo peščenega materiala, so stari zidarski mojstri izdelali iz mešanice gašenega apna, lokalnega, rdeče rjavo obarvanega peska – »terre rosse« in vode. Kot osnovno vezivo so apno, ki je bilo ob novo odkritih in izdelanih materialih desetletja zapostavljeno gradivo, uporabili pri izvedbi z zadnjo prenovo povezanih del. Ob tradicionalno izdelanih in obarvanih ometih pozornost obiskovalca pritegne barva novo izdelanega ometa v nekaterih notranjih prostorih. Arhitekt je razložil, da so videz zamolklo rdeče in žametno lesketajoče se barve ometa dosegli z uporabo kraškega vina – terana, ki so ga dodali vodi.

Avtorica teksta: Živa Deu
Avtor fotografij: Matjaž Deu

V nekdanjem seniku je urejen dnevni prostor, ta se v višino odpira do odstrte lesene strešne konstrukcije, ki v prostoru skupaj z lesenim tlakom, položenim na star način, ustvarja tudi prijetno toplino.

Spalnica je bila izdelana v začetku 20. stoletja, v tedaj modnem spletanju starih stilov. Za zaveso je vhod v kopalnico in iz starih omar, izdelanih v enakem času, opremljena garderoba.

Latnike in pergole – domiselne nadstreške iz listja in zelenja, lesene konstrukcije, po katerih se pne vinska trta – so za ustvarjanje prijetne klime v poletnih dneh izumili že pred stoletji. Okrasno in uporabno jih dopolnjujejo avtohtono rastlinje in iz zveriženega lesa korenine ali drevesne ostaline izdelane skulpture – delo lastnika in arhitekta kraške domačije.

Izza velikega zaprtega dvorišča se za stanovanjsko hišo dviguje vrt, na katerem je v kamnite oporne zidove ujet bazen – razkošna pridobitev sodobnega časa.

Odlično obnovljene stavbne podrobnosti

Kraj: **Krško**

Lastnika: **Marija in Janko Vlahušić**

Leto gradnje: **1903**

Leto prenove: **2009**

Arhitekta: **Marija in Janko Vlahušić**

V mestu Krško, ki so ga predniki razvili ob koncu savske soteske, kjer se razširi v rodovitno Krško polje, naselje enodružinskih hiš dopolnjuje poetično oblikovana stara vila. Na blago naklonjeno zemljišče z lepim razgledom na reko in staro mestno jedro so jo postavili v začetku 20. stoletja. Graditelji so jo oblikovali po vzoru vil, ki so jih na robovih mest in pa tudi v mondenih letoviščih postavljali po avstrijskem zgledu. Tu je merilo za arhitekturno podobo petičnih enodružinskih hiš postavilo leta 1872 ustanovljeno dunajsko društvo Cottage Verein, ki je spodbujalo oblikovanje razgibanih hiš z vrtom po vzoru angleških podeželskih hiš v neogotskem slogu. V času, ko je v vili živel že drugi lastnik, slikar, grafik in ilustrator Jože Cjuha, je vilo z občudovanjem in z željo po življenju v njej občudoval kratkohlačnik Janko. Po nekaj letih se je zgodilo tako, da je bila vila naprodaj in njena nova lastnika sta postala Janko in Marija Vlahušić.

Zaradi tehnične dovršenosti stare arhitekture statična utrditev ni bila potrebna. V procesu obnove obstoječega je bila zagotovo najzahtevnejša sanacija kletnega ostenja, ki ga je poškodovala talna vlaga. Poškodovan omet so v celoti odstranili, navlažene zidove so dobro osušili, novo zbiranje preveč vlage v zidovih pa so preprečili z izdelano zunanjo drenažo in novimi ometi, izvedenimi s posebnimi materiali, ki jih industrija danes izdeluje za utrjevanje pred

Lepota vile iz leta 1903 je zaradi slabega vzdrževanja in zapuščenosti zelo zbledela. Močno jo je poškodovala talna vlaga, sobe v pritličju pa ognjeni zublji, ki na srečo niso bili uničujoči.

Pohvalno je tudi popravilo obstoječih kamnitih stopnic, pisano vzorčnih talnih oblog veže in podestov v sestavi stopnišča, ki so izdelane v danes skoraj pozabljeni teraco tehniki. Star obrtniški presežek je likovno občutljivo dopolnjen z novimi umetnostno oblikovanimi zasteklitvami vrat in enako oblikovanimi svetli.

vlago nezaščitenih starih zidov. Med popravila ali saniranje starega je potrebno prišteti še vse stropne konstrukcije, stopnišča, stavbno pohištvo in strešno konstrukcijo, ki je prekrita z novo kritino, tlake v vseh etažah, z izjemo kleti, kjer so novi, skupaj s hidroizolacijo in toplotno zaščito pod njimi.

Zaradi pozitivnega odnosa novih lastnikov imenitne vile do stavbne dediščine je kljub številnim sodobnim umetnostnim izdelkom, med katerimi zagotovo prevladujejo svetila, v domu ohranjen velik del nekdanje kulture bivanja, ki odstira tehnična in umetnostna znanja izdelovalcev – kamnoseških, mizarskih, pečarskih in drugih mojstrov. Tako poleg vzornega popravila arhitekturne lupine prenovo vile odlikuje tudi niz popravil posameznih elementov, ki jim kljub starosti lepota in umetniška vrednost še nista pošli. Izstopajo ločene peči, s secesijsko oblikovanimi keramičnimi ploščicami, bogato okrašen lesen strop v velikem in nekdaj izpostavljenem prostoru za druženje v prostorsko eminentnem pritličju, pa od hoje zglajene kamnite stopnice in vsi izvirni tlaki, od parketa, keramičnih ploščic, do v času gradnje pogosto uporabljene tehnike trdih talnih oblog, imenovane teraco. Tudi staro, popravljeno pohištvo kakovostno dopolnjuje novo, sodobno.

Avtorica teksta: Živa Deu
Avtorica fotografij: Živa Deu

V nekoč in danes izpostavljenem pritličnem delu so prostori namenjeni druženju in delu. Tu je med restavrirano nepremično in premično opremo zagotovo najlepši lesen, kasetno oblikovan in bogato okrašen strop.

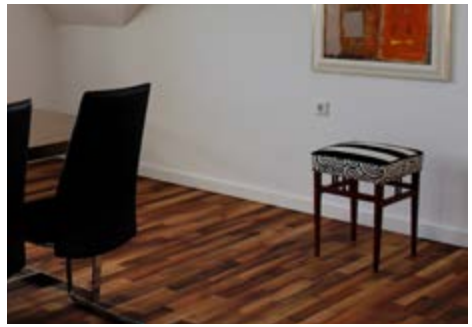

V mansardnem delu, so v okras sodobni opremi ravnih linij, ki jo likovno poudarja naravna struktura posebej izbranega lesa, razpostavljeni odkruški starega: stoli, police, mizice ...

Oblazinjeno pohištvo iz masivnega lesa, izdelano v eni izmed številnih mizarskih delavnic v tridesetih letih prejšnjega stoletja, je preoblečeno z novim tekstilom v igrivi kombinaciji sodobnih vzorcev.

Vrt – skrbno negovan, zasajen z novimi izbranimi grmovnicami, ki z barvo listja in cvetov lepotno dopolnjujejo stara, v skupine razporejena zimzelena in listopadna drevesa, dodatno krasijo restavrirane kamnite in cementne skulpture, ki celoto ovijajo s tančico bogate in čarobne preteklosti.

Odločitev za prenovo ni bila lahka

Kraj: **Luče v Zgornji Savinjski dolini**

Lastnika: **Jaka in Bernarda Matijevc**

Leto gradnje: **postopen razvoj, ki je bil zaključen leta 1814**

Leto prenove: **od 2004 do 2012**

Odgovorni konservator: **Tanja Hohnec, ZVKDS OE Celje**

Arhitekt: **Aleš Hafner**

Izvajalci: **mizar Moličnik Vinko, zidar Štorgel Stanko, pleskar Podlesnik Viktor – Matej in za vse priročen lastnik**

Prenovljena stanovanjska hiša sooblikuje Juvanovo domačijo, ki z gručo stavb različnih namembnosti sestavlja naselbinski rob Luč, naselja v Zgornji Savinjski dolini. Naselje je s številnimi sodobnimi preureditvami izgubilo velik del svojih izvornih in v stoletjih razvoja nakopičenih urbanih in arhitekturnih značilnosti. Mogočno stavbo je današnji lastnik podedoval po svoji teti. Ker stavbe za bivanje svoje družine ni potreboval, svoj dom si je v okviru posesti že zdavnaj postavil, je dediščina hiše postala predmet številnih razprav, povezanih z iskanjem odgovora o njeni prihodnosti. Rušenje, najenostavnejša in med Slovenci najbolj poznana rešitev, se lastniku zaradi čustvenih vezi, v hiši je namreč preživel del svojega otroštva, ni zdela sprejemljiva. V prenovo stare in novim, modnim merilom bivanja neprilagojene hiše, pa tudi ni čisto verjel. Šele obisk sorodnice iz tujine, ki jo je stara monumentalna dama, oblikovana po meri človeka in odlično prilagojena okolju, povsem očarala, in pa ocena vrednosti, lastniku jo je nanizala konservatorka in vodja celjske območne enote ZVKD Tanja Hohnec, sta bila odločilna, da sta se Jaka Matijevc in soproga Bernarda lotila prenove.

Hišo, ki je naj bi s svojo izvirno drugačnostjo pomembno prispevala k razvoju turistične dejavnosti na domačiji, so prenovili tako, da je v notranjosti še vedno zaznati prije-

Podoba hiše pred (leta 2003) in po prenovi, izpeljani z upoštevanjem strokovnih navodil in nasvetov.

ten vonj po lesu, macesnu in smreki; poleg kamna, vodilnih gradivih v teh krajih, apnena belina sten, tako kot nekoč, pripomore naravni svetlobi, ki prodira skozi številna, ne prav velika okna, da so prostori lepi in vidno prijetni.

Delu prenove, povezane z uporabo sodobnih tehničnih rešitev, so sledila obsežna popravila okrasnih podrobnosti v ometu in barvi, popravila tlakov, lesenega stavbnega pohištva, od ograje, do okenskih in vratnih okvirjev in kril. Lastnika, Bernarda in Jaka Matijevc, pripovedujeta, da sta, ob spoštovanju navodil konservatorke, pri popravilu starih stavbnih členov vztrajala tudi zaradi gospodarnosti. Nekateri okenski okvirji so bili tako malo poškodovani, da bi bila njihova zamenjava z novimi zagotovo dražja, poleg tega pa bi s takim načinom dela prekršila tudi vsa nova načela okolju prijaznega razvoja.

Čeprav je vez s podobami iz preteklosti v slovenskem sodobnem bivanju vse prej kot zaželena, pa nas tuje bivalno okolje vedno bolj prepričljivo poučuje o nasprotnem. Tam veljajo za eminentne in častivredne prebivalce naselij ljudje z zgodovino, ki jo ne izpričujejo samo z grafičnimi prikazi razvoja rodbin in rodbinskih zvez, kar je trenutno modno tudi pri nas, ampak predvsem s skozi rodove ustvarjenimi ohranjenimi materialnimi dobrinami. Pritličje Juvanove hiše Bernarde in Jake Matijovca je tudi zato opremljeno s starim pohištvom, odlično oblikovanim in izdelanim iz masivnega lesa, še vedno uporabnim in lepim.

Avtorica teksta: Živa Deu
Avtor fotografij: Tomo Jeseničnik

Mojstra – prvi je restavriral z ometi prekrite poslikave; drugi, mizar, pa je izdelal repliko obstoječe ograje in skrbno popravil stavbno pohištvo, vključno z vsemi odpiralnimi in zapornimi mehanizmi – sta poleg tega, da sta obvladala svojo veščino, tudi razumela nadčasovno vrednost podedovanega umetnostno–obrtnega izdelka.

Lepoto monumentalne arhitekture, poleg harmonične kompozicije stavbnih delov v stavbno celoto, dopolnjujejo v različnih časih razvite okrasne podrobnosti, ki v belini zglajenih apnenih ometov poudarjeno izstopajo.

Notranjost hiše, urejena za delo in bivanje včeraj, je še vedno uporabna in prijetna. Iz lesa, zaščitenega s čebeljim voskom, izdelano pohištvo je ergonomsko domišljeno, zdravo in likovno lepo.

Očem odstrta stara mojstrstva

- Kraj: **Podkoren**
- Lastnik: **Martina Gregori**
- Leto gradnje: **zadnja prezidava je bila izpeljana leta 1913**
- Leto prenove: **2008**
- Odgovorni konservator: **Saša Roškar, ZVKDS OE Kranj**
- Restavratorka poslikav: **Erika Žučko**
- Arhitekt: **AKSL arhitekti**
- Izvajalec: **mizarski mojster Dobrina iz Bistrice ob Sotli**

Nedaleč od Krajnske Gore se je ob prometni poti, ki vodi na Koroško, razvila letoviščna naselbina Pokoren. Vas pa ni bila poznana samo po prelepi gorski naravi, planinskih poteh in odličnih smučarskih terenih, ampak tudi po starih, velikih in lepih zidanih hišah s strmimi in z lesom pokritimi strehami. Slednje so hitra in napredna preoblikovanja, ki so v novejšem času uničila veliko podedovanih naselbinskih kakovosti, še poškodovala. Ena od njih je tudi Gregorijeva, enonadstropna stanovanjska hiša, ki v sestavi velike domačije robi osrednji, nepravilno oblikovan trg. Dediči so stanovanjsko hišo novi sodobni uporabnosti prilagodili z delitvijo v dve enoti. V manjši so si Gregorijevi uredili družinsko stanovanje, prostore v večji pa so v sozvočju z naraščajočim povpraševanjem preuredili v sobe za goste. V večjem delu si je domača hči Martina, gonilna sila prenove, uredila tudi prostor za lastno, občasno bivanje.

Staro hišo, ki je stala na mestu današnje, je novi lastnik Ivan Gregori prezidal tako, da jo je enostavno vgradil v novo, večjo, tehnično dovršeno in oblikovano po zadnjih smernicah lepega v arhitekturnem oblikovanju. Nova velikost stanovanjske hiše, ki jo od tedaj dalje zaznamuje domače ime Pr' Gavedarjo (novi lastniki so s seboj prinesli tudi svoje domače ime), je bila umerjena po tedanjih potrebah velike družine.

V secesijskem slogu oblikovano hišo so lastniki vseskozi skrbno vzdrževali, zato je stavbno tkivo ohranilo trdnost in izvoren arhitekturni izraz, kar kaže fotografija, ki je bila narejena tik pred zadnjo prenovo leta 2008.

Kakovostna gradnja, redno vzdrževanje in pred več stoletji za gradnjo premišljeno izbrano zemljišče so vrednost, ki se je razkrila pri zadnji prenovi. Ker so temeljna tla suha, so suhi tudi temelji in zidovi, zato v procesu prenove izdelava sodobne zaščite pred talno vlago ni bila potrebna. Izvirna konstrukcija s kamnitimi zidovi, v pritličju so debeli šestdeset, v nadstropju petdeset, v mansardi pa trideset centimetrov, in lesenimi stropi je trdna, zato strokovnjaki niso zahtevali protipotresne utrditve s kovinskimi ali armiranobetonskimi vezmi. Tudi s streho niso imeli dela, popravljena pred petindvajsetimi leti je še vedno v odlični kondiciji. Leseno stropno konstrukcijo, ki so jo deloma sanirali, so izrabili za razvod potrebnih inštalacij, stara peščena polnila pa so nadomestili z novim toplotno izolacijskim materialom.

Prenove objektov so vedno povezane s presenečenji, na srečo tu ni bilo negativnih. Med deli so v velikih sobah, vanje so umestili sodobne sanitarne vozle, na stenah odkrili dobro ohranjene poslikave v maniri izvedenega stavbnega ovoja, v secesiji. Investitorka se je, navdušena nad odkritjem, odločila, da poslikave odstre, jih restavrira. Odločitev je bila pravilna, saj delo slikarskih mojstrov skupaj z veliko starega pohištva in dovršeno oblikovanimi tekstilijami, izdelek oblikovalke Almire Sadar, oblikuje izvirne sobe – apartmaje, v katerih si preteklost resnično podaja roko s prihodnostjo.

Avtorica teksta: Živa Deu
Avtor fotografij: Sandro di Carlo Darsa

Odkruški starega in novega pohištva, s katerim so izvirno opremljeni vsi prostori v hiši, ki je namenjena turistom.

V sobah prevladuje staro, restavrirano pohištvo, ki se medeno sveti na pisanem ozadju sten. Imeniten cvetlični vzorec je izviren stenski okras – priljubljen element secesije. Skrbno restavriran stenski okras vse prostore bogati s svojevrstno dragocenostjo in kaže na visoko kulturno izobrazbo mogočnega gorenjskega kmeta.

V pritličju večjega dela stavbe je urejena kuhinja z veliko jedilnico, ki je namenjena gostom. Oprema kuhinje in jedilnice sledi načelu: manj je več. Izdelana je iz masivnega lesa in zaščitena z voskom, zato je njen videz žameten. Kljub sodobni liniji pa oblika stola in okrasna podrobnost povežeta opremo s kulturo bivanja, razvito v gorenjski pokrajini.

Toplina doma v Vrbanovi domačiji

Kraj: **Brode v Poljanski dolini**

Lastnica: **Slavica Peternelj**

Leto gradnje: **stavbna zasnova iz 16. stoletja, razvoj do konca 19. stoletja**

Leto prenove: **od 2003 do 2017**

Odgovorni konservator: **Damjana Pediček Terseglav, ZVKDS OE Ljubljana**

Arhitekt: **Aleš Hafner**

Izvajalca: **Restavratorstvo in zidarstvo Kos d. o. o., mizarstvo Tomaž Mrak**

Na robu gručaste vasi Brode v Poljanski dolini stoji Vrbanova domačija, ki z bližnjimi kmetijami tvori redko ohranjen in slikovit vaški ambient. Danes jo sestavljajo hiša, kašča, kozolec in sušilnica za sadje, velik obokan hlev s senikom pa so morali leta 2010 zaradi izredno slabega stanja porušiti. Po smrti zadnjih hišnih stanovalk leta 2008 je oče sedanje lastnice začel z obnovo streh na gospodarskih poslopjih: na kozolcu, kašči in sušilnici za sadje. Leta 2014 pa se je nova lastnica odločila za celostno prenovo velike stanovanjske hiše z namenom, da se z možem vanjo preselita iz novejše hiše in slednjo prepustita mlajši generaciji. Njena želja po obnovi hiše, ki je bila stoletja v družinski lasti, je bila, kljub mnogim pomislekom o smiselnosti obnove ljudi iz okolice, neomajna. Poiskala je arhitekta, se povezala s spomeniško službo in rezultat ni izostal. Danes je celotna domačija vzorni primer kakovostne prenove, dobrega sodelovanja stroke in lastnika, sožitja starega s sodobnim in navsezadnje prostor dobrega počutja in bivanja.

Stavbna zasnova hiše je iz 16. oz. iz zgodnjega 17. stoletja, saj se hišni priimek Vodnik v urbarju omenja že leta 1560. Takrat sta verjetno stali le zidana nadstropna kašča in ob njej pritlična lesena hiša. Vse do sredine 19. stoletja so stavbo širili, prizidavali in nadzidali, do enovite zidane mogočne hiše, ki je v svoji notranjosti združila tako bivalne kot gospodar-

Podoba Vrbanove gručasto oblikovane domačije pred prenovo.

S sajami obokan strop v črni kuhinji in ohranjen vonj po dimu vabita v živo sanjarjenje o kmečkih hišah, o toploti doma. Kurišče za veliko peč v glavnem bivalnem prostoru ponovno služi svojemu namenu.

ske prostore. Taka je skoraj nespremenjena dočakala konec 20. stoletja. V prenovljeni hiši so se ohranili leseni stropi, črna kuhinja s sajastim obokom in kuriščem ter velika krušna peč. Ob prenovi je kašča postala prostorna kopalnica, kamra ali štibelc je spet spalnica, v prostorni »hiši« sta združeni jedilnica in dnevna soba. Precej slabe notranje omete je bilo potrebno nadomestiti z novimi apnenimi, na novo so bila izdelana macesnova okna, notranja vrata in lesen gank. Tlaki so leseni in opečni. Delno so ohranjeni in obnovljeni tudi stari apneni fasadni ometi, skrbno restavrirani sta dve stenski freski in poslikava šivanih robov.

Pri načrtovanju prenove hiše je bilo v okviru obstoječih gabaritov možno s primernimi in domišljenimi tehničnimi rešitvami in ukrepi zadostiti vsem potrebam po sodobnem bivanju ter sočasno ohraniti najpomembnejše in najkvalitetnejše stavbne elemente, kot so tramovni strop, oboki, kamniti detajli in portali. Lastniki so izpeljali zahtevno obnovo: od statične sanacije, restavriranja lesenih stropov, obnove apnenih ometov, vse do restavriranja fresk, poleg glavne stavbe pa so obnovili tudi zunanjost kašče. Vse preveč poškodovane sestavine so nadomestili z novimi kot dostojno kopijo starih, delno pa tudi z osebnim poudarkom sedanje generacije uporabnikov. Svojo zgodbo v hiši nadaljuje tudi skozi stoletja ohranjen hišni inventar, ki naprej sobiva s sodobnim. Vrbanova domačija je z obnovljeno kaščo in kozolcem primer, kako se lahko podedovana stavbna dediščina, že skoraj obsojena na propad, ponovno razcveti in postane dom za prihodnost novim rodovom.

Avtorici teksta: Damjana Pediček Terseglav, Mateja Kavčič
Avtorja fotografij: Viktor Žigon, Mateja Kavčič

V tradicionalni tehnologiji je bila obnovljena tudi kašča na dvorišču.

Prenovljena zunanjost stanovanjske stavbe, ki je kljub zahtevni gradbeni situaciji v celoti obdržala tradicionalno zasnovo.

Prenovljena zunanjost stanovanjske stavbe, ki je kljub zahtevni gradbeni situaciji v celoti obdržala tradicionalno zasnovo.

V »hiši«, v glavnem bivalnem prostoru, ki je opremljen prilagojeno sodobnemu načinu bivanja, je urejen »bohkov« kot. Velika miza, stoli in klopi, namenjeni zbiranju družine, so vtisnjeni v spominu doma.

Slikovita fasada hotela Linhart

Kraj: **Radovljica**

Lastnik: **Peter Kolarič**

Leto gradnje: **postopen razvoj od 16. stoletja**

Leto prenove: **2016–2017**

Odgovorni konservator: **Nika Leben, ZVKDS OE Kranj**

V središču Radovljice stoji slikovita meščanska hiša, ki oblikuje vogal Linhartovega trga. Njeno najstarejše jedro iz 16. stoletja se je skozi štiri stoletja razvilo v pravokotno tlorisno zasnovo ob vzdolžni veži nanizanih prostorov. S svojo pisano zunanjščino, freskami in stavbnimi členi, dopolnjuje slikovit mozaik starega mestnega jedra.

Lastnik stavbe si je zadal ambiciozen cilj – neobnovljeno hišo prenoviti v družinski hotel. Leta 2016 se je z lastnimi sredstvi lotil temeljite prenove, med katero ga je čakalo, kot je pri prenovah hiš s tako dolgo zgodovino običajno, marsikatero odkritje. V vežah so na ajdovo zrno prirezani kamniti portali, značilni za gotiko, oboki so grebenasti, kot je značilno za pozno gotiko. V stari kašči so se ohranili leseni tramovni, renesančni stropi, poslikava obokov v pritličju je dekorativna in iz 19. stoletja. Tudi 20. stoletje je v stavbi pustilo svoj značilen pečat, armiranobetonske plošče med pritličjem in nadstropjem. Pestra notranjost, ki ji je dodano še zapleteno ostrešje v mansardi, je zato zahtevala tehten razmislek, veliko iznajdljivosti v prilagajanju vsebin objektu ter mnogo ur potrpežljivega dela in sredstev.

Danes je v hiši deset hotelskih sob z recepcijo, kuhinjo in zajtrkovalnico. V pritličju je tudi manjša kavarna v dveh, med seboj povezanih nivojih, s pogledom na trg.

Dvesto in več let stari kamniti vratni okvirji in kamnite stopnice, ki vodijo iz veže v nadstropje, so še vedno uporabni in lepi stavbni členi. V svetu tehnično dovršenih oblik so s svojo drugačnostjo poživljajoči in zdravilni.

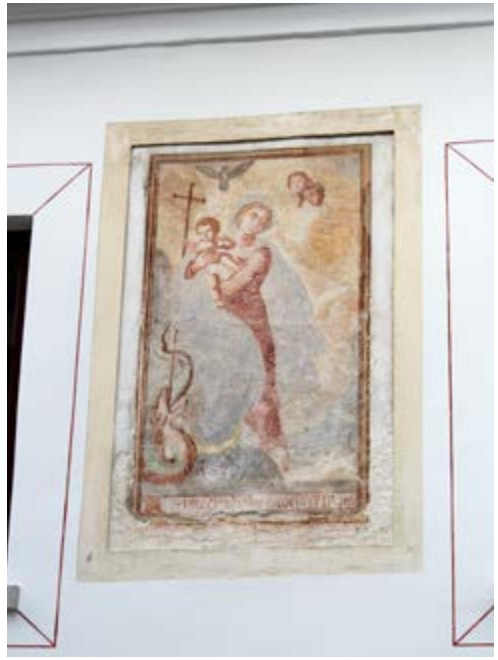
Ob zajtrkovalnici je umeščeno tudi manjše dvigalo za nujne potrebe. To je omogočilo ohranitev izvirnih kamnitih strmih stopnic, ki so pokrpane in zaščitene s kovano ograjo. Betonske plošče so se ob prenovi popolnoma skrile. Slikovitost sob v mansardi zlasti popestri prepletena strešna konstrukcija, spretno uporabljena kot del ambienta. Za poslikan strop v pritličju je bilo potrebno tudi restavratorsko znanje, ki je prostor kavarne oplemenitilo z duhom tradicije. Prenova hiše je dober zgled, da se hotelska ponudba tudi brez prizidkov lahko prilagodi manjšemu srednjeveškemu mestnemu jedru.

Hotel Linhart je med obiskovalci zelo priljubljen in polno zaseden. Kot kaže, se vložen napor in investicija lastniku vračata z zadovoljnimi gosti. Razgledi iz sob nudijo sami po sebi lepo doživetje. Kljub nekaterim posegom, ki niso popolnoma v skladu s spomeniško doktrino, je ohranjena očarljivost srednjeveške stavbe. Morda tudi prav zato, ker ni vse popolnoma dokončano, kot na primer fasada, ki morda niti ne potrebuje temeljite obnove. Manj je več, je staro pravilo, ki še vedno velja.

Avtorici teksta: Damjana Pediček Terseglav, Mateja Kavčič
Avtorja fotografij: Mateja Kavčič, Matjaž Deu

Obokan strop je neznan slikar v 19. stoletju polepšal z izvirnim okrasnim motivom. Restavrirana poslikava poživi prostor in pripomore k dojemanju snovnosti, razdalje in prostorske globine.

Odkrušek poslikanega stavbnega ovoja. Šivan rob, obrobe okenskih odprtin in freske kažejo na visoko stopnjo samosvoje slikarske umetnosti, ki se je v 19. in 20. stoletju razcvetela prav na tem delu slovenskega ozemlja.

Slikovita strešna konstrukcija je del ambienta sob.

K prijetnemu počutju v prostorih hotela pripomorejo tudi debele stene stavbne konstrukcije, ravno prav velika okna, skozi katere svetloba prijetno preseva in iz naravnih materialov izdelane talne in stenske obloge, stavbno pohištvo in druga notranja oprema.

Muzej s starodobno železolivarsko delavnico

Kraj: **Dvor pri Žužemberku**

Lastniki: **Stanka in Stanko Novinc, EPC Železolivarne na Dvoru, d. o. o.**

Leto gradnje: **18. in 19. stoletje**

Leto prenove: **2009**

Odgovorni konservator: **Judita Podgornik Zaletel, ZVKDS OE Novo mesto**

V dolini reke Krke je bilo pridobivanje železove rude razvito že v predantičnih časih, vse do 19. stoletja pa se je predelava železa na Dvoru razvila v enega največjih obratov na Dolenjskem. Knezi Auerspergi so leta 1796 zgradili plavž in fužino. To je bila nekoč največja železolivarna v južnem delu Avstro-Ogrske, po vsem cesarstvu znana po izjemno kakovostnih ulitkih za potrebe industrije, orodja ter opreme za vsakdanjo rabo. Po vsej deželi so bili znani nagrobni križi, svečniki, vsako gospodinjstvo je imelo likalnik na žerjavico, petičnejši tudi dekorirane male peči in celo postelje iz dvorske železolivarne. To bogato znanje in mojstrstvo ulivanja železa je zaradi pomanjkanja rude usahnilo že konec 19. stoletja in v 20. stoletju odšlo v pozabo. Zapuščena livarna ob starem plavžu na Dvoru je samevala, vmes služila lesni industriji, vse dokler je nista odkupila zakonca Novinc oziroma podjetje KGN d. o. o., ki danes v novem obratu ob njej izdeluje pohištveno in stavbno okovje.

Sodobni kovinar razume napore in zahtevna znanja svojih predhodnikov, zato delavnice umetnega železolivarstva ni izkoristil le kot nepremičnino, temveč v njej uredil muzej z občasno demonstracijo ulivanja železa. Staro železarsko delavnico so v pritličju preuredili v galerijo izdelkov dvorske železolivarne, in ker je povezana s sodobnim obratom, si v njej lahko ogledate celoten postopek ulivanja železa, od izdelave kalupa do

Del strehe je pokrit z avtentično kritino iz dvorske železarne, izumljeno daleč pred sodobnimi strešniki iz kortena.

končnega odlitka. V prenovi so ohranili originalno stavbno maso, zidove in ostrešje, avtentičen in »v lastni hiši proizveden« je celo del kritine iz večno obstojnih železnih strešnikov. V delu stavbnega kompleksa načrtujejo še kavarno in stanovanja v nadstropju, obsežna strešna konstrukcija pa je prava dvorana, sama po sebi muzejski eksponat, vreden pozornosti in študija. Obnovljene fasade z okolico ter območje nekdanje Auerspergove železarne je urejeno v spomenik, vreden obiska.

Muzej z »živo« prezentacijo izvorne dejavnosti je tisto, kar si želi marsikateri sodoben muzej – ni le zbirka nemih predmetov, temveč avtentičen prikaz, kako ti predmeti nastajajo. Je primer zavedanja o pomenu dediščine, njenega ohranjanja in prenosa znanj prihodnjim rodovom. Ob idejah lastnikov – redkih podjetnikov s spoštovanjem korenin svoje stroke, bi bila lahko tudi jedro razvoja, novih zanimivih ponudb, morda tudi izdelkov, ki bi nam koristili celo danes. Primanjkujeta edino širše zavedanje in podpora javnosti.

Avtorici teksta: Mateja Kavčič, Anja Planinšček
Avtorici fotografij: Mateha Kavčič, Živa Deu

Livarji so na Dvoru, v 19. stoletju v tem delu Avstro-Ogrske največji v železolivarni, izdelovali najrazličnejše uporabne izdelke od likalnikov, loncev, kotlov, do strešnikov in nagrobnih križev. Odkruški bogate ustvarjalnosti so razstavljeni v galeriji.

Galerija je obenem delavnica za demonstracijo livarske dejavnosti, zahtevnega delovnega procesa, pri katerem ulijemo talino v posebej oblikovano votlino (formo), kjer se strdi in natančno ter trajno prevzame njeno obliko in konture.

Rogač, naprava za sezuvanje, železolivarski umetni izdelek tudi za današnjo rabo.

Idrija, pojem rudniške tradicije in rudnega bogastva

Kraj: **Idrija**

Lastnik: **občina Idrija**

Leto gradnje: **prva četrtina 20. stoletja**

Leto prenove: **2012**

Odgovorni konservator: **Brane Zbačnik, ZVKDS OE Nova Gorica**

Arhitekt: **Aleš Hafner**

Izvajalec: **Kolektor Koling iz Idrije**
Prenova klasirnice je bila sofinancirana z evropskimi sredstvi (EEA Grants).

V Idrijo, v utesnjeno grapo Idrijsko–Cerkljanskega hribovja razvito naselje, je najdba v zemeljski gmoti redke, a dragocene živosrebrne rude, poleg številnih rudarjev pripeljala tudi različne raziskovalce, učenjake, tehnike in tehnologe. Države, sprva je bil rudnik v lasti Notranje Avstrije, nazadnje Jugoslavije, so v rudarskem mestu vseskozi skrbele tudi za tehnični in tehnološki razvoj naprav, s katerimi so iz nakopane rude pridobivali tekočo kovino. Naprave, ki so jih tu razvili domači in tuji inženirji in tehniki, so danes izvirni ali celo edini ohranjeni primerki svojega tipa na svetu. Med izjemno opremo sodijo vodne in parne črpalke ter talilne peči, med redkosti v svetovnem merilu sodi rotacijska talilna peč iz šestdesetih let dvajsetega stoletja, Čermak–Špirekova talilna peč, ki je delovala še leta 1974, pa je vpisana med edinstvene tehnične izume. Zato so kmalu po zaprtju rudnika in vseh predelovalnih obratov, stavbe in tehnično opremo restavrirali in zaščitili, tako da je danes na ogled v edinstvenem muzeju. Bogata dediščina idrijskega rudnika pa je od leta 2012 uvrščena na UNESCOV seznam svetovne dediščine.

Med pomnike rudniške dejavnosti sodi tudi prenovljena topilnica živega srebra, ki je sestavljena iz visoko ležeče klasirnice z drobilnimi in sejalnimi napravami, transportnega traka, po katerem je klasirana ruda potovala do nižje postavljene stavbe z veliko

V letu 2012 so s pomočjo evropskih sredstev začeli celovito prenovo industrijskega kompleksa topilnice živega srebra. Med klasirnico in topilnico, stavbo, v kateri stoji velika rotacijska peč, so umestili nov objekt, v katerem so razstavni prostori z informacijskim centrom in recepcijo.

rotacijsko talilno pečjo. Restavrirani objekti in naprave so zaradi nove muzejske dejavnosti dopolnjeni s sodobno zasnovanim centrom za obiskovalce in dvigalom, ki obiskovalce popelje do najvišjega objekta – končne postaje tovorne žičnice.

V novem centru za obiskovalce, do tu nas pripelje skromno označena cestna komunikacija, je ob informacijskem centru z recepcijo postavljena odlično zasnovana in vsebinsko bogata stalna razstava, ki obiskovalce pouči o pomenu in uporabi živega srebra in jih popelje po težki in zahtevni poti rudarjenja in pridobivanja kovine.

Od končne postaje žičnice navzdol obiskovalec sledi pripravi rude za taljenje, ki je v nižje ležečem objektu z veliko talilno rotacijsko pečjo. Stavbni kompleks, postavili so ga leta 1956, v katerem so prebirali, drobili in sejali rudo, je zaradi velikosti in surovosti gradnje fascinanten, doživetje težkega dela mož, ki so rudo pripravili za taljenje v veliki peči je popolno. Potrebne dopolnitve (dvigala, potrebni preboji, odprtine ...), ki jih je zahtevala nova muzejska uporabnost, so izpeljane tako, da izvirnost tehnično dovršenega proizvodnega obrata ni okrnjena. Ob vsej restavratorski odličnosti pa strokovno oko presneti nova zaščita starih betonskih sten v notranjosti klasirnice z mavčno kartonskimi ploščami. Plošče so ometane s cementnim ometom, ki z izdelano teksturo posnema teksturo originala – betonskih sten. Kljub slednjemu pa prenovljena celota predstavljata kakovosten doprinos k ohranjanju dediščine in širjenju vedenja, ne samo o težkem in napornem rudarjenju, temveč tudi o visoko razviti tehnični kulturi pridobivanja živosrebrne kovine.

Avtorici teksta: Živa Deu, Anja Planinšček
Avtorja fotografij: Živa Deu, Viktor Žigon

V centru za obiskovalce je postavljena velika in poučna stalna razstava z naslovom Od rude do kapljic živega srebra.

Poznavalci in ljubitelji tehnične dediščine si s posebnim zanimanjem ogledujejo restavriran drobilni stroj, pomembno tehnično napravo v procesu separacije.

Obnovljeni in novi del klasirnice predstavljata kakovosten doprinos k ohranjanju dediščine in širjenju znanja o živem srebru, nekoč najpomembnejši gospodarski panogi idrijskega območja.

V idrijski rudarski hiši diši po dimu iz črne kuhinje

- Kraj: **Idrija**
- Lastnik: **Zdravko Willer**
- Leto gradnje: **sredina 18. stoletja**
- Leto prenove: **2000**

Arhitekturo Idrije, staroslavnega, po rudarjenju in pridobivanju dragocene in precej redke živosrebrne kovine poznanega mesta, poleg številnih kulturnih in tehnično dovršenih objektov, značilno zaznamujejo tudi stanovanjske hiše idrijskih rudarjev. Večstanovanjske stavbe, v katerih so živele družine rudarjev, so se razvile iz v širšem prostoru Idrije razvitih kmečkih domačij. V času pospešenega razvoja pridobivanja srebrne rude so namreč idrijski kmetje gospodarske prostore v nadstropju in prazen prostor pod streho preoblikovali v skromna najemniška stanovanja za rudarje. S prenovo stavbe se je spremenil videz strehe, ki so jo zaradi osvetlitve podstrešnih prostorov predrli s strešnimi pomoli. Po razvitem arhitekturnem vzoru so v mestu zgradili tudi vse nove in večje hiše s stanovanji za rudarje in tudi s stanovanji za številne strokovnjake, ki so skrbeli za kakovostno vzdrževanje, dopolnjevanje in izpopolnjevanje tehnične opreme, potrebne za zahtevno delo v podzemlju.

Ena od še ohranjenih identitetnih idrijskih rudarskih hiš – njihovo izvirno arhitekturo podobo poleg zelo strme strehe s strešnimi pomoli določajo tudi apnena belina kamnitega stavbnega ovoja ter domišljena harmonična razmerja med posameznimi stavbnimi deli, še posebej razmerja med velikimi ostenji in razmeroma majhnimi pravokotno oblikovanimi okenskimi odprtinami – stoji pod

Prenovljena hiša z ohranjeno arhitekturo stavbnega ovoja odkriva izvirno arhitekturo, ki se je skozi čas oblikovala prilagojeno posebnim zahtevam strmega zemljišča, vremena in povpraševanja po skromnih bivališčih številnih rudarjev, ki so v 18. in 19. stoletju preplavili mesto. Pogled na osrednji idrijski trg z Willerjevo hišo v ozadju.

gradom, v mestnem tkivu Idrije vidno, izpostavljenim stavbnim kompleksom z renesančno zasnovo in baročno likovno podobo. Stavbo, ki je izvirno prislonjena na strmo brežino tako, da je odstrta visoka čelna fasada, usmerjena proti gradu, je leta 1982 kupil Zdravko Willer.

Od tedaj dalje novi lastnik večstanovanjsko stavbo z lokalom v pritličju vzorno vzdržuje, njeno notranjost pa po lastnih močeh in z lastnimi sredstvi prilagaja svojim zahtevam sodobnega bivanja. Leta 2000 je prenovil streho. Dotrajano strešno konstrukcijo je zamenjala nova, opečni bobrovci pa so zaradi skladnosti z ostalimi hišami, nadomestili lesene strešnike – jelove skodle. Sledilo je popravilo stavbnega ovoja. Kamnito ostenje so utrdili z novim, od originalnega slabšim ometom, saj je bilo v malti apneno vezivo zamenjano s cementom. Novo je tudi leseno stavbno pohištvo. Izdelali so ga po vzoru starega, macesnov les pa so zamenjali s smrekovim. Kljub tehničnim spremembam (uporaba sodobnega cementnega veziva) je izvirna podoba idrijske hiše, skladno vpete v podobo strnjenega grajenega tkiva idrijskega središča, ohranjena.

Poleg ohranjene zunanje podobe je posebej dragocena črna kuhinja, ki jo je lastnik ohranil v izvornem stanju v vrhnjem nadstropju. S sajami obložena kuhinja je še uporabna. Na enem od obeh ognjišč je moč pripraviti hrano, seveda pa so za kuho na odprtem ognjišču s posebnim orodjem in črnim posodjem potrebne spretnosti, ki so jih dobro obvladale žene rudarjev pred stoletjem in več.

Avtorici teksta: Živa Deu, Anja Planinšček
Avtorja fotografij: Živa Deu, Viktor Žigon

Poleg ohranjene izvirne podobe stavbne zunanjosti ima stara idrijska rudarska stavba pomembno dediščinsko vrednost tudi zaradi ohranjene črne kuhinje visoko pod streho. Kuhinja, odeta v saje in z ohranjenim vonjem po dimu, je skrbno restavrirana.

Že konec 19., posebej pa še v 20. stoletju so se s prenovo in rušenjem identitetne idrijska stanovanjske hiše zdesetkale. Nekaj jih še vztraja v našem času. V veži Willerjeve hiše visi fotografija, ki kaže podobo stavbe pred prenovo.

Kuhinja z dvema ognjiščema je bila osrednji gospodinjski prostor, okrog katerega so bile nanizane sobe, v katerih so v zelo skromnih razmerah živele družine rudarjev. Lastnik je zbral in obnovil tudi potrebne kuhinjske pripomočke, tako da je moč v živo spoznati utrip vsakdanjega življenja - pripravo hrane za družini idrijskega rudarja.

Brumnova klet - zrcalo preteklega časa

Kraj: **Koračice v Svetem Tomažu pri Ormožu**

Lastnik: **Anton Brumen**

Leto gradnje: **od 1757 do konca 19. stoletja**

Leto prenove: **2011**

Odgovorni konservator: **Suzana Vešligaj, ZVKDS OE Maribor**

Izvajalci: **Anton Golnar iz Sovjaka – slamnata kritina, lastniki**

Na severovzhodu Slovenije, v kulturni krajini z vinsko trto zasajenih goric, tam, kjer so za odganjanje ptic v času zrelega grozdja izumili ropot povzročajoče klopotce, so kmečke posesti sestavljale tudi vinske kleti – samostojno stoječa in na robove vinogradov postavljena ter predelavi grozdja in shranjevanju vina namenjena gospodarska poslopja. Uporabno domišljene in neravnemu terenu izvrstno prilagojene stavbe so zidarji in tesarji izdelali iz kamna, opeke in lesa. Stene v brežino vkopane kleti, tu so v razpostavljenih lesenih sodih hranili vino, so bile kamnite ali opečne; nadgradnja, tu so spravljali za delo v vinogradu potrebno orodje, stiskali grozdje, počivali in se družili, je bila lesena. Streha, po obliki strma dvokapnica z dolgimi napušči, je bila slamnata. Vinske kleti, ki so bile tako kot postopoma razvite domačije identitetne določilnice vinorodnih kulturnih krajin, so danes redke, izjemne. V času tehničnega in tehnološkega napredka so jih nadomestile nove, sodobne in prostoru manj ali skoraj nič prilagojene arhitekture.

Med redkimi še ohranjenimi identitetnimi arhitekturami vinskih kleti je tudi Brumnova. V južnem delu razložene vasi Koračice jo oznanja zlato svetlikajoča slamnata kritina, zadnji zaščitni sloj dvokapne strehe s čopi. Vinska klet se je v občudovanja vredno arhitekturno razvila postopoma. Prvo, po vsej verjetnosti enoprostorno klet, postavljeno leta 1757, letnica

Obnovljena vinska klet – »cimprača«. Tako v teh krajih imenujejo lesene objekte, ki so jih postavljali tesarski mojstri – »cimpermani«. Tako kot stavba je tudi zunanja ureditev zrcalo preteklega časa. Širok pas zbite zemlje, ki robi stavbo se podaljša v trato, z latniki in pergolo.

je ohranjena na lesenem notranjem portalu, so v 19. stoletju razširili v večcelično. V lesnem pritličju, ki je dostopno s travnate terase, so veža in dve manjši sobi; podzemni obokan kletni del, dostopen je z nižje ležeče ceste, pa je razdeljen na dva dela. Masiven lesen stavbni ovoj, sestavljen je iz v vogalih prekrižanih klad, je zaščiten z ilovnatim in z apnom prebeljenim ometom.

Brumnovi, vinsko klet ima v lasti že tretja generacija, so z rednim vzdrževanjem poskrbeli, da se je njihova klet v izvirnem stanju ohranila do danes, s kakovostno prenovo, z uporabo tradicionalnih tehnologij pa so omogočili njeno nadaljnjo in dolgoročno ohranitev. Nazadnje so v teku let nastale poškodbe popravili leta 2011. S pomočjo državne subvencije so delno zamenjali rženo slamnato kritino in ilovnate omete, ki jih je bilo na nekaterih delih potrebno v celoti odstraniti in izdelati na novo ter zaščititi z apnenim beležem. V notranjosti so odstranili vse mlajše neavtentične betonske tlake in izdelali nove. Zanje so v kleti in v veži uporabili polno opeko, lesene deske pa v prostoru, namenjenem počitku in druženju. Z občutkom in velikim spoštovanjem do podedovanega so restavrirali tudi stavbno pohištvo in druge predmete vsakdanje rabe. Izvorna oprema prostorov je dopolnjena z manjšo muzejsko zbirko, tako da je doživetje in občutenje življenja tukajšnjih vinogradnikov v 19. stoletju popolno. Obiskovalci lahko posedijo v majhni kleti, ki še danes s starimi sodi in z novim vinom služi svojemu namenu, spijejo kozarček ali posedijo na dvorišču pod staro trto.

Avtorici teksta: Damjana Pediček Terseglav, Živa Deu
Avtorici fotografij: Živa Deu, Damjana Pediček Terseglav

V veži so mlajši in neavtentičen tlak zamenjali z opečnim, takšnim, kot je bil nekoč. Opeka je stara in ročno izdelana.

V vinskih kleteh je bil ob prostorih za predelavo grozdja in spravilo vina urejen tudi prostor za počitek in druženje. V Brumnovi kleti nas v tem, tudi najhujši vročini prijetno hladnem prostoru, izvorna oprema poveže s preteklim časom, z obdobjem 19. stoletja.

Ker vse, kar je naš človek včeraj dragocenega in uporabnega ustvaril, s pospešenim tempom izginja, so se Brumnovi odločili, da v svoji še vedno uporabni vinski kleti shranijo in na ogled postavijo tudi stare uporabne premete iz preteklega življenja vinogradnikov.

S slamo krita Vidičeva “cimprača“

Kraj: **Dragotinci pri Sv. Juriju ob Ščavnici**

Lastnik: **Luka Vidic**

Leto gradnje: **1887**

Leto prenove: **1965, 2011**

Odgovorni konservator: **Lilijana Medved, ZVKDS OE Maribor**

Izvajalec: **Anton Golnar s. p. iz Sovjaka**

Obnovo sta delno financirali država Slovenija in Evropska unija.

V Dragotincih, v naselju, razpostavljenem na izravnanem hrbtu griča vinorodnih Slovenskih goric, stoji starodaven dom. S svojo izvirno podobo neprestano priteguje poglede popotnikov, umetnikov in starinoslovcev. Kajti čas sodobne tehnike in tehnologije je z velikim zamahom izbrisal nekoč vsakdanje in temu prostoru pripadajoče, z blatom ometane in s slamo krite hiše, na katerih so gnezdile štorklje in jim domačini pravijo »cimprače«.

»Cimprača«, ki je danes poznana pod imenom Vidičeva domačija, je ena zadnjih na širšem področju Slovenskih Goric. Pritlično stavbo, v kateri so stanovanjski in gospodarski prostori nanizani v tlorisno zasnovo v obliki črke L, izdelano (»scimprana«) iz lesenih tramov, ometano z blatom, prepleskano z apnom in krito s slamo, je leta 1962 od svojega očeta Ivana Rižnarja podedovala gospa Ida Vidic, soproga znanega mariborskega akademskega slikarja Janeza Vidica. Tedaj je bila domačije v zelo slabem stanju. Slamnato streho je prekril mah, veter jo je zlasti na slemenu močno načel in ometi, ki jih nihče ni obnavljal, so razpadali. Vlaga in voda sta razjedali in uničevali nezaščiteno leseno gradivo.

Zaradi zeleno sive in razpadajoče slamnate strehe in enako obarvanih in vlažnih zidov se ji je zdela še nižja in manjša, bila je, kot je v nekem delu zapisal Miško Kranjec, resnično

Podoba lesene ali z ilovico zidane in s slamo krite hiše, na kateri gnezdijo štorklje, še vedno ostaja nekakšen simbol z naravo zvezanega življenja v severovzhodni Sloveniji. Čeprav štorklje so, slamnatih streh ni več. Pomurci namreč bele štorklje varujejo in ščitijo kolikor morejo, zato te kljub tehnološkemu razvoju ostajajo in še vedno gnezdijo na domačih strehah, toda drugačnih strehah drugačnih hiš. »Cimprače« in »blatnjače« izginjajo in iz leta v leto postajajo večja redkost.

podobna bledemu dekletu, ki si je zavezalo žalno ruto. In prav ta mehka, lirična podoba propadajočega objekta, brez vode in elektrike, je vplivala na odločitev novih lastnikov, da stavbo obdržita in si v njej uredita od mestnega stanovanja drugačen prostor za delo in počitek. Janez Vidic si je v hiši uredile slikarski atelje, v katerem je ustvarjal med leti 1965 in 1995, tu je s svinčnikom in čopičem ustvaril vrsto umetnin, ki jih zaznamuje umetnikovo videnje in doživljanje življenja v vinorodni gričevnati pokrajini na severovzhodnem delu Slovenije.

Odlika v sedemdesetih letih izpeljane prenove se zagotovo zrcali v odločitvi novih lastnikov, da ohranijo v izvornem vse, kar se da, tudi staro stranišče »na štrbunk«, postavljeno na izteku niza gospodarskih prostorov. Poleg dragocenosti preteklega se obiskovalca dotaknejo tudi izvirne poslikave posameznih, vidnih lesenih in ometanih stavbnih členov, povezane z umetnostnim ustvarjanjem ljudi, ki koreninijo v tem prostoru.

Danes za domačijo skrbi slikarjev vnuk Luka. Nedavno je prenovil dotrajano slamnato streho. Pred izdelavo slamnate kritine so utrdili staro strešno konstrukcijo, tako da so uničene elemente zamenjali z novimi, izdelanimi po vzoru starih. Vsa krovska dela s polaganjem ržene slame je nato opravil Anton Goljar iz Sovjaka, eden redkih mojstrov, ki se s to dejavnostjo pri nas še ukvarja. Obnova se je nadaljevala z utrjevanjem delov ostenja in popravilom ilovnatih ometov ter beljenjem fasade z apnom. Dekorativne poslikave na ometanih konzolah, delo Janeza Vidica, je po obstoječih vzorcih obnovil lastnik, vnuk Luka Vidic.

Avtorici teksta: Damjana Pediček Terseglav, Živa Deu
Avtorja fotografij: Damjana Pediček Terseglav, Luka Vidic

Široki napušči varujejo leseno in z apneno malto zaščiteno leseno ostenje pred neugodnimi vremenskimi vplivi.

Slikar Janez Vidic je staro cimpračo oplemenitil s številnimi hudomušnimi privlačnimi poslikavami, ki koreninijo v zakladnici tradicionalnih okrasnih motivov.

Pri prenovi stavbe so ohranili, kar se je ohraniti dalo. Tudi posamezne še vedno uporabne elemente premične notranje opreme, ki niso samo uporabni, ampak tudi krasijo in plemenitijo bivanje v hiši.

Kraška domačija z avtentično notranjščino

Kraj: **Tupelče na Krasu**

Lastniki: **Anton Abram, Erna Abram, Edvard Abram**

Leto gradnje: **postopen razvoj, 18 .– 20. stoletje.**

Leta prenove: **od 2015 do 2017**

Konservator: **Eda Belingar, ZVKDS OE Nova Gorica**

Arhitekt: **Milovan Matkovič**

Izvajalci: **stavbno pohištvo Peras Robert, Mizarstvo na terenu s. p., skrlata streha Konstrukcije Perčič d. o. o.**

V eni od prelepih kraških vasi, v Tupelčah, stoji zanimiva in zgodovine polna domačija Abram, po domače 'pri Petrovih'. Kraška domačija se razteza ob vaški poti in je strnjena okoli notranjega dvorišča, ki varuje pred burjo in na katerem ne umanjka niti murva, ta značilen senčnik kraških dvorišč. Iz družine Abramovih izhaja nekdanji vrhovni deželni sodnik na Dunaju dr. Filip Abram. V hiši je bilo zaradi iskrive in gospodarne matere Zofije Abram, rojene Grmek, vedno živahno, se spominja njena hči Erna, sin Toni pa še danes kmetuje, prideluje odličen teran in vzorno skrbi za domačijo.

Stavbni razvoj domačije gradi več hiš, nastalih v različnih fazah razvoja kmetije. Upodobitev domačije iz leta 1887 avtorja F. D. Basariga, ki jo hranijo lastniki, še priča o strmih kraških skrlatih strehah na vseh objektih. Z razvojem so se strehe spreminjale, vendar so skrle na glavni stanovanjski hiši še ohranjene, kar se za domačijo, ki je nekdaj imela lastni kamnolom v Pečah, tudi spodobi. V najstarejši stavbi so ohranjeni krušna peč, krompirjeva klet in kamnite stopnice z gankom. Zunanjščino stavb krasijo kamnoseška dela, kamnita miza, stebri in so neme priče nekdanjih mojstrov obdelovanja kamna.

Na stavbah so se najprej spoprijeli z obnovo skrlate strehe, ki je skozi stoletja trajanja počasi popuščala. Ta postopek ni enostaven, predvsem

Ročno izdelana lesena vratna krila, polnilo v vratnem okvirju je oblikovano iz domišljeno zloženih letev, so restavrirana. Vpeta v kamnit vratni okvir so preprost a učinkovit okrasni element na sicer strogo oblikovani cestni fasadi.

zaradi pomanjkanja kamnite kritine. Te v naravi ne primanjkuje, temveč smo z zapletenimi postopki, ki delovanje vseh kamnolomov podreja rudarski zakonodaji, onemogočili občasno pridobivanje kamna za popravila na dediščini in s tem ugasnili pestro ponudbo slovenskega kamna. Izvedbe in popravila so zato prepuščene iznajdljivosti obrtnikov, v tem primeru podjetju Perčič, ki že leta nabira odvržene kritine na Krasu in jih hrani za uporabo drugje. Strehi je sledila obnova fasad, s katero so stavbe dobile nove zglajene bele omete in s tem žal izgubile del s časom pridobljene patine. A obenem so iz ozadja izstopili prekrasni kamnoseški detajli, okenski okvirji, portali, stebri in mize na dvorišču. Na znameniti mizi je njen kamnosek zapisal: 1796, LE TO MISO JE DELAU IURI PETELIN.

V zadnji fazi so lastniki obnovili stavbno pohištvo. Na predlog konservatorke je bila rekonstruirana oblika pohištva, upodobljena na Basarigovi sliki in ohranjena na najstarejši hiši. Okna so lesena in zaščitena z dvoslojnimi masivnimi polkni, vrata so zamenjala nova, prav tako masivna lesena, na najstarejši hiši pa jim je uspelo ohraniti originalna.

Notranjost domačije Abramovih je ostala nespremenjena. Potomci niso zamenjali materine kuhinje in jedilnice, tudi stare fotografije so še vedno na svojem mestu. Preseneti pa v prvi vrsti nadstropje, opremljeno s pohištvom visoke kakovosti, predvsem pa nedotaknjeno s posodabljanjem, torej povsem pristno. Vključno s tlaki, stenskimi opleski in vzorci, zavesami, pregrinjali in preprogami. Več kot dovolj za radovedneže, ki že povprašujejo po najemu, a med njimi so predvsem tuji obiskovalci, med nami, Slovenci, je še premalo zavedanja o vrednotah avtentičnega.

Avtorica besedila: Mateja Kavčič
Avtorica fotografij: Mateja Kavčič

Prostostoječ štedilnik na trda goriva je bil in je že desetletja osrednji element v veliki in prostorni kuhinji. V njej se pripravlja hrana in v njej se, tako kot v preteklosti, še vedno zbira družina.

Iz veže vodijo lesene stopnice v nadstropje s spalnimi prostori. Hoja po hodniku nas odvede v svet pred našim časom. Ker je vse uporabno in lepo, spremembe niso potrebne. Pogled v spalnico, opremljeno s starim masivnim pohištvom, ki ga je izdelal mizar v tedaj modnem historičnem slogu.

Na velikem in pred burjo z objekti, razporejenimi so po robu gradbenega zemljišča, zaščitenem kraškem dvorišču, kraljuje velika murva. V vročih dneh je posedanje v njeni senci prav prijetno. Na dvorišču je poleg murve posebej imenitna stara kamnita miza, na katero se je podpisal Jurij Petelin.

Hiša s patino za ustvarjalno družino Stepančič

Kraj: **Senožeče**

Lastnik: **Stepančič Lucija in Damjan**

Leta gradnje: **postopen razvoj, glavnina 19. in 20. stoletje**

Leta prenove: **od 2006 do 2015**

Ustvarjalen par Lucija in Damjan Stepančič sta bivališče za svojo družino ustvarila v Senožečah. Za dom sta si izbrala stavbo v naselbinskem jedru vasi, skozi katerega smo Slovenci v preteklosti hiteli na svojih poletnih potovanjih k morju. Sem sta se iz Ljubljane preselila in kot prišleka drugače videla kakovosti tega prostora od domačinov. V starih Senožečah je namreč malo obnovljenih in živahnih hiš, kajti doslej so prebivalci dajali prednost predvsem novogradnjam. Počasi vzpenjajoča se ulica proti naselbinskem jedru nas mimo vaškega vodnjaka usmeri do ene od najlepše obnovljenih hiš v naselju, ki z belo fasado in obarvanim stavbnim pohištvom opozori nase že na prvi pogled. Domačija leži v jedru starih Senožeč in je nekoč v sebi združevala bivanjske in gospodarske objekte kmetije. Na vhodni strani se naslanja na vaško pot, na zadnji pa odpira na dvorišče oziroma vrt. Arhitektura je premišljeno raščena, nekdanja kmetija je razvila logično razporeditev prostorov proti osončeni strani za bivanje in dostopni strani za gospodarske prostore. Plitva korčasta streha, ki povezuje celoto, ne prevelika in navidezno simetrično nanizana okna, leseno stavbno pohištvo, apnena fasada in kamen za tlak in portale je nabor materialov, ki dajejo garant kakovostni, »eko in bio« gradnji, ki sta jo lastnika zavestno ohranila kot pomemben del naše stavbne dediščine.

V stari spalnici je urejena sodobna kuhinja, ki z oblikovanjem opreme vidno naznanja prostor sonca in burje. Njena posebnost je štedilnik na trda goriva, ki v prehodnih dneh tudi prijetno ogreje in v zimskih mesecih dogreje prostorno kuhinjo in veliko vežo. Nekdanji gospodarski prostori pa so preurejeni v prostore za spanje. Grobo, a trdno konstrukcijo nekdanjega hleva, mehčajo igrive sence svetila, izdelanega nekje na vzhodu.

Prenova stavbe in odločitev za stalno naselitev se je odvijala postopno, kajti zalogaj preurejanja take stavbne mase za mlado družino ni enostaven. Nova lastnika sta iznajdljivo povezala razgibane prostore nekdanje kmetije. Hišo je bilo treba najprej statično utrditi in prekriti z novo kritino, ki seveda ni drugačna od izvorne. Z manjšimi preboji sta povezala prostore med seboj, pridobila prostor za atelje, knjižnico in otroške sobe v nadstropju. Pritličje sta namenila dnevnim prostorom, novi in stari kuhinji ter restavratorski delavnici. Manjkajoče tlake sta nadomestila z glinenimi ali lesenimi, stare kamnite seveda ohranila. Prav tako tudi omete, če so bili trdni in zdravi, ti so ostali na zidovih in dajejo notranjosti prijetno patino. Prostori so opremljeni z restavriranim, ohranjenim ali kupljenim pohištvom, za številne potrebe družine so izkoriščeni vsi razpoložljivi koti. Prvi korak skozi vhodna vrata v hišo pa nas nagovori z danes nenavadnim prostorom in vonjem, nekoč bistvenim delom hiše – staro kuhinjo z odprtim ognjiščem na sredini in klopjo okoli ognja. Tu pozimi pogosto gori ogenj, ki segreva hišo in je središče družabnosti.

V hiši se pozna, da so njeni prebivalci kreativni ustvarjalci. Vsak kos pohištva ima njihov odtis, stene so polne slik, ilustracij, skulptur, na policah se izmenjujejo odlitki, kipci, knjige, fotografije in kak star predmet iz hiše. Vse skupaj tvori izvirno ureditev celote, v kateri iz nereda nastaja poseben likovni red, podčrtano pa je s patino, ki so jo s svojim delom zapustile predhodne generacije.

Avtorica besedila: Mateja Kavčič
Avtor fotografij: Viktor Žigon

Fasadne odprtine so vidno poudarjene s kamnitimi okvirji. Kamnite okvire so restavrirali, stavbno pohištvo pa je novo - rekonstruirano po vzoru starega, preveč poškodovanega.

Popravilo ometov stavbnega ovoja je bilo zadnje od izvedenih prenovitvenih del. Nove omete, ki niso ravni, so izdelali na tradicionalen način, uporabili so apneno vezivo.

V veliki veži, osrednjem bivalnem in komunikacijskem prostoru, je veliko odprto ognjišče. Kamnito ognjišče, nekoč osrednja sestavina kraškega doma, predstavlja danes zaradi svoje redkosti prav posebno kulturno vrednost. V Stepančičevem domu ga občasno še vedno uporabljajo. Takrat po hiši zadiši tako kot nekoč, po dimu in hrani.

Starejša kot je arhitektura, bogatejša je. Del tega bogastva je tudi patina, ki jo stari predmeti dobijo z dolgoletno uporabo. Ker patino lastnika še posebej cenita, sta v veži ohranila staro kamnito korito - nekoč edini vodni vir je zdaj uporaben okras za umivanje rok, saj stoji takoj za vhodnimi vrati.

Prenova, cenejša od novogradnje

Kraj: **Škocjan pri Divači, Stara Kaplanja**

Lastnik: **Pier Paolo Sonoli**

Leto gradnje: **19. stoletje**

Leta prenove: **od 2008 do 2018**

Konservator: **Eda Belingar, ZVKD OE Nova Gorica**

Arhitekt: **Architecta d. o. o., Koper**

Izvajalci: **nadzor Bartolo Clavdio, Cante Aleksander, Artigiano edile, Prepoto (Praprot)**

Pred vhodom v vaško cerkev v Škocjanu stoji mala kaplanija. Stavba na eni strani ustvarja rob vaškega trga, na zadnji pa se razgleduje proti mogočni pokrajini Škocjanskih jam. Je značilna kraška hiša v nizu, skromna, kamnita, z malimi lesenimi okni, plitvo streho ter miniaturno zelenico ob vhodu. Pier Paolo Sonoli je hišo podedoval po svoji stari mami in je zato nanjo toliko bolj čustveno navezan. Na hiši se pozna, da je vsak poseg vanjo skrbno načrtovan ter da je vsako uporabljeno gradivo tradicionalno. Hiša zato ni le zasebna lastnina, temveč dopolnjuje historični ambient vaškega trga, njegovo javno podobo, ki jo užijejo tudi obiskovalci naravnega spomenika Škocjanskih jam. Zato ga je toliko bolj prizadela obnova tlakov, ki je v trg vnesla tako imenovano »pogumno sodobno potezo«, v resnici pa ni imela posluha za avtentičnost lokalnega prostora, ki temelji na preprostosti, domačih naravnih gradivih in nizkih stroških.

Lastnik hiše ima tisto lastnost, ki so jo staroste restavratorstva opisali: »Za ta poklic ni dovolj šola, zanj moraš biti rojen!« Sonoli v razgovoru to dokaže s svojim nazorom, ki ga vodi pri obnovi hiše. V prvi vrsti pove, da ne obnavlja, temveč vzdržuje; da pred vsakim posegom najprej pomisli, kako bi to naredili predniki ter na koncu sklene – prenova ni dražja kot novogradnja! Nenavadno stališče, ki ga pri nas omenjajo le redki, v splošnem javnem mnenju pa je prevlada-

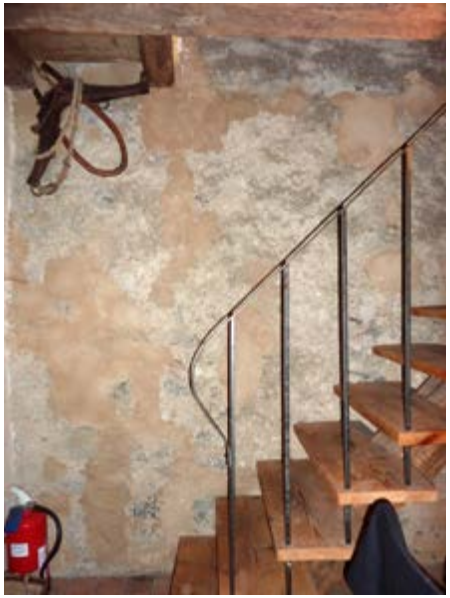
Hiša na cerkvenem trgu pred in po prenovi. Večina bi delno že porušeno hišo odstranila in na njenem mestu zgradila novo. Ozaveščen lastnik, ki glasno opozarja, da je prenova cenejša od novogradnje, je z veliko potrpljenja, znanja in iznajdljivosti staro stavbo predelal v lastno počitniško bivališče in v prostore namenjene turistični dejavnosti. Patina in izvirnost naslonjena na stara obrtna vedenja sta nenadomestljivi vrednosti vzdolžne in ozke zgradbe s plitko korčno streho.

la trditev, da je ravno obratno. Toda ko pregledate Sonolijevo izvedbo, postajajo argumenti za to trdni. Predvsem od stare hiše ne zahteva, da mora izgledati nova. Stavbo je moral sicer temeljito gradbeno utrditi in obnoviti streho, vendar je lesene strope zamenjal z lesenimi legami in pohodnimi deskami ter omete samo pokrpal. Oken ni povečeval, vse odprtine so ostale enakih velikosti in vanje je vgradil mala lesena okenca s polkni. Fasado so mu pomagali izdelati zidarji, ki imajo izkušnjo s podobnimi primeri. Niso je odbili do kamna in naredili na novo v »starinskih zaglajenih gotskih ometih«, temveč zmešali malto iz grobega peska, razbrali iz ohranjenega dela poteze zidarja izpred 100 ali več let in ponovili njegovo izvedbo. Na koncu so v apneni vodi raztopili mineralni pigment, pridobljen iz zemlje, ter jo obarvali v lazurno oker odtenek, ki ne prekriva ometa, temveč dovoli, da se proteze zidarja opazijo in da se patina počasi nabira v porah. In seveda – narejena je tako, kot bi jo naredili stari – obnovljena in opleskana je samo na tržni strani, zadnje fasade pa so ostale pokrpane in sive.

V notranjosti tudi malo improvizira, za sodobno bivanje je vgradil kopalnico in leseno stopnišče. Ko mu zmanjka opreme, zavije na bolšji trg, dokupi kak kos stavbnega pohištva ali opreme ali pa ga po starem vzoru izdela kar sam. Kakšnega od neuporabnih predmetov tudi predela v luč, polico ali drug na novo uporaben predmet.

Hiša je vzoren primer prenove, ki »se splača«. Njen lastnik uživa v tem, kar nastaja z njegovimi rokami in ob pomoči izkušenih izvajalcev. Sproti pa se uči o življenju, delu in tehnologiji gradnje, ki se je razvijala tisočletja in smo jo z industrializacijo v dobrih petdesetih letih povsem pozabili. Zato na mizi v jedilnici ni Avto revija, temveč knjiga o tradicionalnih tehnikah stenskih obdelav.

Avtorica besedila: Mateja Kavčič
Avtorja fotografij: Pier Paolo Sanoli, Živa Deu, Mateja Kavčič

Na trg usmerjena fasada je opelskana, zadnja stran hiše je le racionalno dokončana. Ometi so pokrpani tudi v notranjosti.

Miniaturna zelenica v kotu stavbnega niza.

Oprema interierja kot kombinacija starega in novega pohištva.

Stara in neuporabna ptičja kletka je predelana v lestenec. Reciklirani stari predmeti in gradiva, kar je odlika varstva okolja, uporabne prostore popestrijo in nadgradijo s čisto posebno in nikjer videno privlačnostjo.

V Gočah se zavedajo vrednot dediščine

Kraj: **Cerkev sv. Andreja, Goče v Vipavski dolini**

Lastnik: **Rimokatoliška cerkev, ŽU Goče, župnik Ivan Furlan**

Leta gradnje: **od 1376 do 17. stoletja**

Leto prenove: **2014 - 2016**

Konservator: **Minka Osojnik, ZVKDS OE Nova Gorica**

Izvajalec: **Konstrukcije Perčič d. o. o., streha Elita Nagode d. o. o., mizarstvo Andrej Hudolin, elektroinstalacije Pavel Skapin s. p., slikopelskarstvo Batič d. o. o., konservatorstvo– restavratorstvo Marta Bensa z ekipo ZVKDS**

Goče niso povprečna slovenska vas. Že v svoji pozidavi so poseben primer, ki v zasnovi in stavbnih elementih skriva bogat umetnostni razvoj. Na obronkih Vipavske doline je vas nastala v srednjem veku in njene ozke ulice, ki danes domačine ovirajo v transportu in prometu, so poseben fenomen varne srednjeveške zasnove naselij in zato pomemben spomenik naselbinske dediščine. Ob vaških ulicah zasledite znamenite kamnite oltarje, ki vas pripeljejo do cerkve sv. Andreja. Stisnjena v središče naselja je cerkev prostor duhovnosti, bogat z umetniškimi in rokodelskimi deli. Do nje vstopimo skozi slikovite portone cerkvenega obzidja, na fasadi prezbiterija pa najdemo starodavne kamnite reliefe, ki potrjujejo gradnjo pred časom okoli 1376, ko najdemo njeno prvo omembo. Danes cerkev velja za enega najlepših primerov kraške renesanse, v kateri je pustil pomemben pečat baročni slikar Janez Mihael Liechtenreitter.

Obnovo cerkve sta vodila župnik Ivan Furlan, ki je v svoji karieri izpeljal kar nekaj obnov cerkva, ter za dediščino Goč zavzeti domačin Božo Fajdiga. S sredstvi za obnovo strehe je priskočila na pomoč občina Vipava, vendar brez velike podpore vaščanov Goč, Lož in Manč ne bi šlo, kajti obsežna obnova je terjala veliko sredstev in delovnih ur in zato potekala več let. Z deli so začeli leta 2014 na zvoniku, nato so leta 2015 temeljito obnovili ostrešje in konstrukcijsko utrdili

Na izravnavi razgibanega kraškega roba, ki se pne nad zeleno in sončno Vipavsko dolino, se je razvilo strnjeno naselje Goče. Oznanja ga visok zvonik prenovljene cerkve sv. Andreja. Zvonik okrasno poudarjajo kamniti stavbni členi, ki izstopajo iz beline ometa.

zidove, obnovili korčno kritino ter fasade. Zadnja faza obnove je zajemala celotno notranjost, obnovo elektroinštalacij in osvetlitve, beljenje vseh sten, menjavo stavbnega pohištva in prenovo cerkvenih klopi. Konservatorsko–restavratorska dela so prevzeli restavratorji ZVKDS OE Nova Gorica, ki so konservirali–restavrirali reliefe na fasadi ter na koncu izvedli poseg tudi na poslikanem baročnem stropu.

Vas Goče je zaradi svojih izjemnih spomeniških lastnosti predvsem v pogledu sodobnih pridobitev v marsičem prikrajšana. Neomejena širitev pozidave v okoliških naseljih, sodobne novogradnje in razširjena cestišča so nasprotja, ki pred vaščane že dolgo postavljajo dvom o kulturni vrednosti njihovega naselja. Pa vendarle prenova cerkve, ki so jo vaščani izpeljali, priča, da zvest o vrednotah zapuščine prednikov obstaja. Skupna prenova cerkve sv. Andreja je dokaz, da dosežki preteklih generacij niso zanemarljivi in da s spoštovanjem in ohranjanjem njihovih del raste tudi kakovost prostora in bivanja danes.

Avtorica besedila: Mateja Kavčič
Avtorji fotografij: Ivan Furlan, Živa Deu, Marta Bensa

Pri ogledu cerkvenega ostenja pogled pritegnejo starodavni kamniti reliefi, ki pričajo o preteklih mojstrstvih in častitljivi starosti cerkve, zgrajena je bila okoli leta 1376.

Baročna vodila lepega so se v naši deželi močno ukoreninila. Preglasila so marsikatero pričo preteklosti. V nov, baročni plašč se je odela tudi cerkvena notranjost, ki z bogatim okrasjem čara čisto poseben, vesel in sproščen svet.

Ni nenavadno, da se je tu sredi kamnitega sveta razcvetela umetnost oblikovanja v kamnu. Restavriran kamnit vratni okvir s profilirano preklado je okrašen s preprostim geometrijskim motivom, ki ga je kamnosek izdelal v plitvem reliefu.

Prenova vrača dostojanstvo

Kraj: **Cerkev sv. Blaža, Koper**

Lastnik: **Rimokatoliška cerkev, Nadškofija Koper**

Leta gradnje: **od 14. do 18. stoletja**

Leti prenove: **2012 in 2013**

Konservator: **Jurij Bernik, ZVKDS OE Piran**

Izvajalca: **mizarstvo Markezič Marjan, konservatorstvo–restavratorstvo Mira Ličen Krmpotić**

Cerkev Sv. Blaža stoji v starem mestnem jedru Kopra. V ozko Della-vallejevo ulico se odpira samo s svojo vhodno fasado, celotna cerkev pa je vpeta v kompleks stavb koprskega zdravstvenega doma, ki je s svojo sodobno formo trdo zarezal v historično tkivo mesta. Nekoč je cerkev pripadala samostanskemu kompleksu avguštink, svojo sedanjo podobo pa je dobila v času koprskega škofa Paola Naldinija. Slednji je investiral v obnovo cerkve, bil dejaven zapisovalec koprske škofije in pomemben podpornik rabe slovenskega jezika v primorskih cerkvah. V cerkvi sv. Blaža sta tudi njegov grob in spominska busta.

Pred leti je bila cerkev komaj opazna, sivina patine in stisnjenost v ozko ulico sta jo potopila v anonimno okolico. Notranjost je bila v povojnem času zapuščena in uporabljena za skladišče, po denacionalizaciji pa je bila ob 300. obletnici smrti škofa Naldinija obnovljena. Danes njena obnovljena zunanjščina opozarja na eno najlepših baročnih cerkva v mestu.

Namen prenove cerkve je bil obuditi spomin na dejavnega koprskega škofa, jo odpreti na ogled javnosti in vrniti njenemu namenu, to je bogoslužju. Obnovo je vodila škofija Koper in obnovila ključne gradbene sestavine: streho, fasade, notranje ostenje ter tlake. V njej je prava zbirka baročnih mojstrovin, kiparskih in slikarskih umetnin. Med njimi so prelepi ka-

Baročni oltar, v prostor ujeta in vanj razpeta kamnita kompozicija, ki kljub okrasju odstira naslonitev na renesančna pravila in merila lepega.

mniti oltarji z lesenimi poslikanimi skulpturami, doprsni kip škofa Naldinija, lesena poslikana skulptura svetega Blaža, slike Pieta, svete družine in svetega Avguština. Od oltarjev je bil do sedaj restavriran eden, ostali oltarji in oprema (tudi okna, za katera so bili najdeni ostanki vitrajev) pa še čakajo na konservatorsko–restavratorski poseg.

Speči umetnostni zaklad, stisnjen v ozke koprske ulice, je ponovno obujen v življenje. Obnova cerkve ne vrača le materialnih vrednosti arhitekture, temveč odstira nekdanja daljnosežna stremljenja njenih ustvarjalcev. Umetnostni in duhovni zapuščini Kopra ter koprskemu mestnemu tkivu pa je vrnila dostojanstvo.

Avtorica besedila: Mateja Kavčič
Avtorici fotografij: Mira Ličen Krmpotić, Mateja Kavčič

V ambientu ozkih ulic ujeta baročna cerkev sv. Blaža.

Pred prenovo je bila ena najlepših koprskih baročnih cerkva v zelo slabem stanju. Zob časa je močno poškodoval ostenje, preprosta, a žlahtno okrašena notranjost pa je bila vse prej kot urejena.

Spominska busta škofa Paola Naldinija. Cerkev je namreč v 17. stoletju dobila današnjo baročno podobo na pobudo škofa Naldinija, ki je preoblikovanje tudi finančno podprl.

Šola
Prenove

PRENOVE, ZGODBE O HIŠAH
Šola prenove
2018

9 789619 460801

